

EIŽ PROGRAM DODJELE STIPENDIJA
POTPORA ZA ZNANSTVENO-ISTRAŽIVAČKI RAD

**PERCEPCIJA POLOŽAJA I ULOGE ŽENA U PROTESTANTSKIM ZAJEDNICAMA
U SKOPLJU U SJEVERNOJ MAKEDONIJI**

Melani Netkovski

Biografija

Melani Netkovski rođena je 30. srpnja 1994. godine u Varaždinu, u Hrvatskoj. Diplomirala je na Sveučilišnom centru za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik na temu "Znanost križa, Edith Stein". Ima bogato iskustvo u radu s djecom, mladima i ranjivim skupinama. Tijekom godina razvila je izvrsne komunikacijske vještine i vještine slušanja, ključne za rad sa socijalno ugroženim osobama. Iznimno je posvećena doprinosu zajednici. Trenutno Melani obnaša dužnost nacionalne direktorice *organizacije Youth First Concerns* u Skoplju, Sjeverna Makedonija. Volontirala je u raznim organizacijama čiji je rad prvenstveno usmjeren pružanju socijalne podrške i pomoći izbjeglicama. Njezino obrazovanje uključuje diplomu prvostupnice i magistarski studij teologije koji trenutno pohađa, te diplome s brojnih edukacija u području vodstva, razvoja sportske zajednice i ljudskih prava u Nizozemskoj, Indoneziji i Hrvatskoj. Melani i njezin suprug Igor roditelji su kćeri Hane. Žive u Skoplju i aktivno doprinose svojoj zajednici.

Sažetak

Od samih početaka kršćanstva prisutne su rasprave o položaju i ulogama žena u Crkvi. Radi se o pitanju na koje nastoje odgovoriti različite, a nekad i suprotstavljene teološke interpretacije vidljive u denominacijskim različitostima, ali društveni kontekst u kojem određena zajednica djeluje. Međutim, o ulogama i položaju žena tijekom povijesti poglavito su govorili muškarci. Zato me zanima kako žene u Sjevernoj Makedoniji, odnosno Skoplju vide svoje uloge i položaj unutar Crkve. Prvi dio rada sažeto prikazuje problem rodni stereotipa kao korijena diskriminacije žena, u protestantskom i makedonskom kontekstu. Drugi dio rada predstavlja istraživanje percepcije uloge i položaja žena u protestantskim crkvama u Skoplju. Analiza rezultata ukazuje na visoku posvećenost i angažman žena u crkvenim zajednicama, no njihovo djelovanje je i dalje ograničeno na tradicionalno ženske službe. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u organizacijskim, upraviteljskim i liturgijskim praksama te u procesima donošenja odluka u crkvama. Daljnja istraživanja trebala bi pomnije istražiti zašto je tome tako, a posebno kakva je uloga crkvenog vodstva u odnosu na položaj i uloge žena u protestantskim zajednicama.

Ključne riječi: žene, protestantizam, protestantske zajednice, Sjeverna Makedonija, rodna ravnopravnost, rodni stereotipi

1. Uvod

„Potaknimo crkve da priznaju pobožne žene koje poučavaju i grade ono što je dobro, kao što je to Pavao naložio i širom otvorimo vrata mogućnostima za službu žena u obrazovanju, služenju i vodstvu, posebice u kontekstima u kojima evanđelje izaziva nepravedne kulturne tradicije. Želimo vidjeti da se žene ne sprječava u korištenju Božjih darova ili nasljedovanju Božjeg poziva za njihove živote.”¹

Iako se položaj i uloge žena u društvima s vremenom mijenjaju, ovo je pitanje kojemu se stalno iznova vraćamo. Unatoč svim saznanjima pa i mehanizmima zaštite na razini međunarodnog prava, žene još uvijek ne uživaju punu ravnopravnost u odnosu na muškarce. Posljedica je to povijesno neravnopravnih odnosa između muškaraca i žena, zbog čega su žene i danas diskriminirane i onemogućene u ostvarivanju svog punog potencijala. Ideje o ženama promišljane su i zapisivane od strane obrazovanih muškaraca, tisućljećima. S obzirom da žene nisu imale pristup obrazovanju i radu kao muškarci, poimanje muškaraca i žena, njihovih različitosti, pojave i ponašanja tumačili su i opisivali učeni muškarci.² Takve ideje možemo pronaći u različitim područjima – religijskim tekstovima, znanstvenim raspravama, književnosti, filozofskim razgovorima koji su čuvani i prenašani sljedećim generacijama.³ Androcentrične ideje o ženama utjecale su na formiranje stavova o njima, koji su s vremenom prihvaćeni kao religijske istine ili znanstvene činjenice.⁴

Prava žena u crkvi odražavaju se na slobodu stvaranja vlastita života i donošenju odluka.⁵ Protestantske zajednice bogate su denominacijom raznolikošću, a položaj žena razlikuje se od

¹ *Capetownski Iskaz o predanju*, 2010, dokument Laussanskog pokreta URL: <https://lausanne.org/hr/statement/capetownski-iskaz-o-predanju> (Pristupljeno: 28.2.2025.)

² Weisner, Merry E. (1993). *Women and Gender in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 9-10.

³ *Ibid.*, str. 9-10.

⁴ *Ibid.*

⁵ Sladojević, Ana (2023). *Rodna ravnopravnost u katoličanstvu i protestantizmu*. Zadar: Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru, str. 1.

denominacije do denominacije.⁶ Iako je u nekim protestantskim denominacijama ženama omogućeno obnašanje uloga povijesno rezerviranih za muškarce, poput ređenja, propovijedanja, i vođenja crkvene zajednice, žene i dalje nailaze na prepreke samo zato što su žene. Unatoč tome što je pitanje rodne ravnopravnosti od velike važnosti za mnoge protestantske zajednice, žene još uvijek ne uživaju punu ravnopravnost u crkvenim strukturama.⁷ Na samom početku uvodnog dijela nalazi se citat iz Capetownskog Iskaza o Predanju koji je nastao na Trećem Laussanskom kongresu (2010.). Odabrala sam ga jer jasno ukazuje na problematiku rodne neravnopravnosti u službi suvremene globalne crkve, i poziva crkvu da to promijeni, da slijedi Kristov model služenja, naspram svjetovne gladi za moći i statusom. Elizabeth Moltmann-Wendel u svojoj knjizi „Postati svoj čovjek” nastojala je dokazati da žene u susretu s Isusom postaju „svoji ljudi” i zato poziva čitateljice da u susretu s ženama oko Isusa prepoznaju sebe. Prilikom susreta sa ženama oko Isusa slobodne smo skidati veo androcentričnih tumačenja i nanovo iščitavati mjesta koja nam je Krist davao. Apostolica poput Junije, žene u biskupskoj službi poput Febe, vodeće kršćanke poput Marije Magdalene, mijenjaju našu percepciju položaja i uloge žena u crkvi.⁸ Motiv ovog rada je susret s glasovima kršćanskih žena, slušati i čuti što one imaju reći o svom položaju i ulogama u Crkvi. Cilj rada je predočiti iskustva i percepcije žena u kontekstu crkvene pripadnosti i angažmana, istražiti kako pridonose Crkvi, kakve im se mogućnosti pružaju i s kojim se preprekama susreću.

1.2. Rodni stereotipi

Rodni stereotipi predstavljaju unaprijed stvorene predodžbe prema kojima se ženama ili muškarcima proizvoljno dodjeljuju određene karakteristike i uloge na temelju njihova spola.⁹ Rodno stereotipiziranje odnosi se na praksu specifičnih atributa, osobina ili društvenih uloga

⁶ Sladojević, 2023, str. 22.

⁷ Sladojević, 2023, str. 22.

⁸ Moltmann -Wendel, Elizabeth (2018).Postati svoj čovjek, Žene oko Isusa. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, str. 18.

⁹ Europski Institut za rodnu ravnopravnost(EIGE), URL: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1223> (Pristupljeno 10.12.2024.)

pojedincu isključivo zbog njegove pripadnosti određenom spolom.¹⁰ Takvi stereotipi temelje se na društveno uvjetovanim normama i očekivanjima o tome što znači biti muškarac ili žena, a posljedično određuju njihove društvene uloge i položaj.

Prema s. Mary Prudence Allen, Aristotel je ključan antički filozof koji je kroz svoje tumačenje prirode žene i muškarca utjecao na gotovo sva polja znanosti i to ne samo humanističkih već i prirodnih znanosti.¹¹ Istaknuti filozof je u svojoj teoriji o rađanju živih bića primijenio ideju aktivnih i pasivnih elemenata u tijelu ženki i mužjaka, te aktivni princip propisao muškom, pasivni ženskom rodu.¹² Bit rodni stereotipa nalazi se upravo u toj ideji prirodne datosti muške aktivnosti i ženske pasivnosti, koji onda određuju i pojavu, ponašanje, uloge i položaj muškaraca i žena. „Žena je sakat mužjak”¹³ utvrdit će Aristotel puno prije nego li ćemo skovati pojam mizoginije kojim bismo takvu tvrdnju opisali danas. Njegove su ideje tako postale temelj rodni stereotipa i rodni modela podređenosti žena, a u teologiju ulaze posredstvom teologa na koje je on utjecao, ali i ništa manje važnih kulturnih normi.¹⁴ Tragovi Aristotelovih ideja prisutni su i u dijelima ranokršćanskih teologa poput Svetog Augustina i Svetog Tome Akvinskog, koji su smatrali da je žena inferiorna u odnosu na muškarca – kojeg su promatrali kao jedino cjelovito i privilegirano ljudske biće pred Bogom.¹⁵ Augustin je izjavio: „Ne vidim u čemu bi žena bila od koristi muškarcu, osim u funkciji rađanja djece”. Sveti Toma Akvinski sljedeći Aristotelovu interpretaciju, opisao je ženu kao „neuspjelog muškarca” dodajući da bi bez Božanske volje koja želi postojanje ženskog spola, rođenje žene bila slučajnost, poput rođenja bilo kojeg drugog čudovišta.¹⁶ Ova gledišta

¹⁰ Rodne stereotipizacije. Europski Institut za rodnu ravnopravnost(EIGE), URL: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1371> (Pristupljeno 10.12.2024.)

¹¹ Anić, Jadranka Rebeka, i Šiljak – Spahić, Zilka, Rodni stereotipi: znanstveno i religijski opravdane razlike kao izlika za diskriminaciju, u: Vasiljević, Snježana, (ur.) 2023, *Rodna ravnopravnost, Pravo i Politike*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 44-46.

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Behr-Siegel, Elizabeth (1987). *The Ministry of Women in the Church*. Redondo Beach, California: Oakwood Publications, str. 50-51.

¹⁶ *Ibid.*

postala su duboko ukorijenjena u kršćanskoj misli i utjecala su na percepciju žena unutar crkvenih struktura i šire društvene zajednice.

1.3. Položaj žena u protestantizmu

Protestantski reformatori raskinuli su s institucionalnom strukturom i mnogim teološkim učenjima Katoličke crkve, ali ne i sa skolastičkim teološkim idejama o ženi. Naime, na povijesnim valovima Aristotelove prirodne filozofije, u doba reformacije pitanje aktivnog muškog i pasivnog ženskog principa te sve što iz takvog tumačenja proizlazi, smatra se znanstvenom spoznajom, a ne predrasudom.¹⁷ Za Luthera, Calvina i Zwinglija, i druge vođe engleskog puritanskog pokreta, žena i muškarac su duhovno jednaki, oboje su Božja stvorenja, i mogu se spasiti svojom vjerom. Luther je kao svećenik i teolog, utjecao je na mnoge promjene, pa je tako uveo vrlo važan koncept „svećenstva svih vjernika”, kojim je naglašavao da svaki vjernik, pa tako i žene, bez obzira na vlastite karakteristike, ima pravo biti svećenik te uspostaviti izravan odnos s Bogom.¹⁸ Osim toga, crkvene reforme iz šesnaestoga stoljeća ženama su omogućile obrazovanje, čime im je dana prilika za preuzimanjem većih odgovornosti u crkvama. Neke su održavale molitvene sastanke, propovijedi, i bile su u mogućnosti krstiti djecu.¹⁹ Međutim po pitanju ženske podređenosti reformatori su se složili s Aristotelom i skolastičkom teologijom. Protestantski pisci petnaestoga stoljeća naglašavaju Božje poimanje braka i obitelji kao najboljeg načina za duhovnu i moralnu disciplinu.²⁰ Protestantski priručnici i propovijedi o braku ili vođenju kućanstva ističu važnost muževljevog autoriteta i poslušnosti žene.²¹ Iako se naglašavanje braka, odnosilo na oba spola, za žene je majčinstvo i brak impliciralo najviši poziv.

Položaj i uloge žena se drugačije razvijaju u različitim protestantskim zajednicama. Protestantske crkve svoje vjernike usmjeravaju da svoje stavove ravnaju prema Bibliji i savjesti, što utječe na raznolikost mišljenja i učenja. Osim toga, pitanje žena u različitim crkvenim

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Sladojević, 2023, str. 16-17.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Weisner, 1993, str. 22.

²¹ *Ibid.*, str. 222.

zajednicama neodvojivo je od pitanja žena u različitim društvima. Naime u društvima u kojima se ravnopravnost spolova razumjela kao čimbenik koji ugrožava hijerarhiju države, ženu se nije smjelo aktivno uključiti u crkvene aktivnosti, dok s druge strane društva u kojima je emancipacija žena bila izraženija, ženu se aktivno uključivalo u službe crkve. Autorica Jadranka Rebeka Anić u svome članku „*Ljudska prva žena u kršćanstvu*” navodi zanimljivo istraživanje koje je proveo William Johnson o odnosima kršćanskih crkava prema normama ljudskih prava žena. On je došao do zaključka da ne postoji tip ekleziologije koji osigurava prihvaćanje ljudskih prava žena, nego društveno-politički i kulturni kontekst ili trenutačno crkveno vodstvo imaju veći utjecaj na zamjećivanje ljudskih prava žena.²²

1.4. Protestantizam u makedoniji

Sjeverna Makedonija se doživljava kao zemlja koja ima kompleksno religijsko i kulturno nasljeđe, a protestantizam kao dio toga predstavlja jedan manjinski dio tradicije, s jedinstvenom dinamikom koja ga razlikuje od dominantnog pravoslavnog kršćanstva i islamske tradicije. Protestantizam je tijekom devetnaestog stoljeća pridonio periodu velike ekonomske i duhovne krize ondašnjih naseljenika, koja se pojavila kao posljedica višestoljetnog vladanja Osmanskog carstva.²³ Kroz ovu manjinsku vjersku skupinu žene su značajno pridonijele razvoju svojih zajednica, ali i društva općenito.²⁴

Protestantizam u Makedoniji vuče svoje korijene iz misijskih aktivnosti 19. stoljeća predvođene američkim i britanskim evanđeoskim pokretima.²⁵ Misionarke su u tom periodu odigrale bitnu ulogu služeći u nedostignutim i marginaliziranim skupinama društva. Te žene nisu bile samo zaslužne za širenje protestantskih učenja, već su se uključivale u socijalne i obrazovne

²² Anić, Jadranka Rebeka (2011). „Ljudska prava žena u kršćanstvu”, u: Radačić Ivana i Jelka Vince Paula (ur.) *Ljudska prava žena: Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o ukidanju svih oblika diskriminacija žena: zbornik radova*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova, str. 59-80.

²³ Jonovski, Jovan (2017). *Istorija na evangelsko – protestantskite crkvi vo Makedonija*. Skopje: Izgrev, str. 9.

²⁴ *Ibid*, str. 127

²⁵ *Ibid*, str. 149.

inicijative koje su pridonijele aktivnom sudjelovanju žena u religijskom i društvenom životu. Kasnije je Makedonija, kao federativna republika, bila dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ 1963-1991.), a nasljeđe socijalističkog razdoblja odigralo je važnu ulogu u oblikovanju društvenih struktura. Pravni okvir Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je nominalno nalagao ravnopravnost žena u privatnoj i javnoj sferi, no u praksi država je provodila emancipaciju samo unutar javne sfere, što je utjecalo na determinaciju rodnih uloga unutar obiteljskog života.²⁶

2. Istraživanje

S obzirom na različitost protestantskih denominacija i specifičnosti makedonskog konteksta, kao i na opći društveni kontekst rodne ravnopravnosti, pitanje uloge i položaja žena u protestantskim crkvama zahtjeva opsežniji pristup od mogućnosti ovog rada. Stoga se ovaj rad bavi istraživanjem percepcije žena o njihovim ulogama i položaju u skopskim protestantskim crkvama. Kako se žene osjećaju u svojim crkvenim zajednicama, osjećaju li pripadnost njima, koje su im uloge i položaj, imaju li podršku crkvenih struktura u ostvarenju svojih potencijala putem vlastitog angažmana u crkvi, pitanja su na koja nastojim odgovoriti ovim istraživanjem. Pritom polazim od sljedećih pretpostavki:

- žene-vjernice nedovoljno su uključene u bogoštovne činove, službe upravljanja, i naučavanja u crkvama (H1)
- otvorenost crkve prema pitanju žena često ovisi o trenutnom crkvenom vodstvu (H2)

²⁶ Grozdanov, Z. i Odak, S., 2023. Balkanska kontekstualna teologija. Rijeka: Ex Libris, str. 148.

2.1. Cilj istraživanja

Cilj ovoga rada je istražiti percepciju vjernica o njihovom vlastitom položaju i ulozi u Crkvi unutar evanđeosko-protestantskih zajednicama u Skoplju, te njihove potrebe, kapacitete i težnje u kontekstu crkvenih službi.

Istraživanje je vođeno sljedećim istraživačkim pitanjima:

1. osjećaju li žene i u kojoj mjeri pripadnosti svojim vjerskim zajednicama,
2. u kojim su službama u crkvi žene aktivne,
3. kako žene percipiraju svoje uloge u vjerskim zajednicama,
4. kako žene percipiraju podršku i poticanje crkve svom vlastitom angažmanu,
5. kako žene percipiraju svoju uključenost u procese donošenja odluka u crkvenim zajednicama,
6. kakve stavove žene imaju po pitanju rodne ravnopravnosti i uloga žena u crkvi?

2.2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno na području grada Skoplja, glavnog grada Sjeverne Makedonije, uz uzorak od 102 žene – vjernica evanđeosko-protestantskih crkava – od ukupno 421 potencijalne ispitanice. Anketa je provedena putem platforme Google Forms, s mogućnošću online ispunjavanja tijekom siječnja 2025. godine, a posljednji odgovori zabilježeni su 6. veljače 2025. godine. Kako bi se osigurala sloboda i anonimnost odgovaranja, anketa je provedena anonimno.

Budući da su istraživačka pitanja usmjerena na iskustva žena, primijenjen je mješoviti pristup. Podaci su prikupljeni anketnim upitnikom koji je sadržavao otvorena i zatvorena pitanja, pretežno strukturirana prema Likertovoj skali s pet nivoa (1 = u potpunosti se ne slažem, 5 = u potpunosti se slažem). Podaci su obrađeni u statističkom softveru SPSS 20. Provedena je deskriptivna analiza, koja uključuje:

- frekvencijske distribucije,
- procentualne zastupljenosti,

- grafičke prikaze (stupčaste i kružne dijagrame),
- tabelarni prikaz rezultata,
- opisnu analizu dobivenih podataka.

Dio upitnika omogućavao je objašnjenje odgovora, čime su prikupljeni i kvalitativni podaci. Ti su podaci analizirani, sažeti i grupirani prema zajedničkim temama te interpretirani u kontekstu glavnih nalaza s ciljem dubljeg razumijevanja iskustava ispitanica. Ovaj metodološki pristup omogućava sustavan prikaz stavova i iskustava žena u evanđeosko-protestantskim crkvama te identifikaciju ključnih izazova i mogućnosti za njihov veći angažman.

Upitnik je dizajniran da obuhvati sljedeće tematske cjeline:

- demografska obilježja uzorka – osnovni podaci o ispitanicama (dob, stupanj obrazovanja, bračni status i dr.),
- percepcija pripadnosti svojoj vjerskoj zajednici,
- angažman žena u crkvi,
- percepcija žena o poticaju i podršci crkvenog vodstva,
- percepcija rodni ograničenja žena,
- religijske stavove vezani uz rodnu ravnopravnost i položaj žena u crkvi.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Demografski podaci

U istraživanju je sudjelovalo 102 žene iz Skoplja. Sudionice su raspoređene u različite dobne skupine: najveći dio (63,5%) čine žene u dobi od 30 do 49 godina, zatim slijede žene starije od 50 godina (31%) te mlade žene ispod 29 godina (21%). Većina ispitanica (74,5%) ima visoki stupanj obrazovanja, dok 24,5% ima srednjoškolsko obrazovanje. Što se tiče zaposlenja, najveći dio žena (59,8%) radi puno radno vrijeme, 4% radi pola radnog vremena, 7% studira, 1% je učenica, 6,9% je nezaposleno, 2% su domaćice, dok 7% radi honorarno. Ovi pokazatelji upućuju na to da većina

žena ima profesionalno aktivan život, što može utjecati na njihovu percepciju ravnopravnosti u Crkvi, kao i na njihovu dostupnost za angažman. U pogledu bračnog statusa, 60,8% ispitanica je udano, 23,5% nije udano, 8,8% je razvedeno, dok udovice čine 3,9%. S obzirom na opterećenost žena neplaćenim reproduktivnim i kućanskim radom, zanimljivo bi bilo u budućim istraživanjima ispitati utječe li preopterećenost poslovnim i privatnim obavezama na angažman u Crkvi te postoji li korelacija između veće aktivnosti u Crkvi i ravnopravnosti u bračnom životu. 95,1% vjernica izjavilo je da je članica neke crkvene zajednice, što ukazuje na visoku razinu uključenosti.

Procentualna zastupljenost vjerskih zajednica u ovom uzorku:

1. Evangelska Crkva – 12,5%
2. Nisam članica – 10%
3. Evangelsko-metodistička Crkva – 10%
4. Evangelsko-protestantska Crkva „Slovo na Nadež” – 7,5%
5. Evangelska Crkva Aerodrom – 7,5%
6. Evangelsko-protestantska Crkva „Glasnost” – 7,5%
7. Hristijanski centar „490” – 7,5%
8. Hristijanska Baptistička Crkva „Radosna vest” – 7,5%
9. Soborna Evangelska Crkva – 5%
10. Baptistička Crkva – 5%
11. Evangelska Crkva „Soulcraft” – 2,5%
12. Crossroads Gjorche – 2,5%
13. Zajednica vo Hrom – 2,5%
14. Domašna zajednica – 2,5%
15. Ognena Planina – 2,5%
16. Božji glas – 2,5%
17. Eklesia – 2,5%
18. International Church – Skopje – 2,5%

3.2. *Percepcija pripadnosti svojoj vjerskoj zajednici*

Rezultati analize pokazuju da većina ispitanica ima vrlo aktivan vjerski život, 40,2% žena posjećuje crkvu nekoliko puta tjedno, 52% ispitanica redovito posjećuje crkvu, dok 1% nikad ne posjećuje crkvu. Ovi podaci ukazuju na visoku razinu religioznosti i pripadnosti vjerskoj zajednici. Osjećaj pripadnosti vjerskoj zajednici potvrđen je odgovorima koji ukazuju na osjećaj pripadnosti vjerskoj zajednici:

- 71,6% ispitanica odgovorilo je da u najvećoj mjeri osjeća pripadanje svojoj vjerskoj zajednici,
- 10,8% ispitanica smatra da u većoj mjeri osjeća pripadanje svojoj vjerskoj zajednici,
- njih 13,7% odgovorilo je da osjećaju srednji stupanj pripadnosti,
- 2,9% smatra da se malim dijelom osjećaju kao dio zajednice, što pokazuje da postoji mali postotak žena koje ne pronalaze podršku ili mjesto za sebe u životu vlastite vjerske zajednice,
- 1% ispitanica je izjavilo da uopće ne osjeća pripadnost.

Prema ovim saznanjima može se zaključiti da velika većina vjernica osjeća visoku razinu pripadnosti, no postoji i mali postotak žena koje osjete srednju ili nisku pripadnost, što upućuje na moguće prepreke. Moguće je da se radi o ženama koje ne osjećaju pripadnost instituciji Crkve, nezadovoljne su crkvenim vodstvom ili imaju osobne poteškoće koje ih udaljavaju od zajednice. Daljnja istraživanja trebala bi detaljnije ispitati razloge za osjećaj srednje ili niske pripadnosti.

Čimbenici koji žene najčešće zadržavaju u zajednici su:

- želja za duhovnim angažmanom (iako kod nekih ispitanica postoje prepreke, one ipak žele ostati angažirane u službi Bogu),
- zajedništvo u crkvi (vjernice ističu podršku koju dobivaju od zajednice, grupa za podršku, i crkvenog vodstva),

- plan i misija crkve (neke su motivirane određenim načinima ili metodama izvođenja misije Crkve).

Ovi nalazi daju nam pozitivnu sliku o ulozi žena u protestantskim zajednicama, no istovremeno otvaraju prostor za poboljšanje u pogledu na inkluzije i podrške onima koje se osjećaju udaljeno od zajednice.

3.3. *Angažman žena u crkvi*

Tablica br. 1: *Vršenje službe od strane žena u vlastitoj zajednici.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Da	78	76,5	76,5	76,5
Ne	24	23,5	23,5	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Tablica br. 3: *Aktivnost žena u crkvenim službama.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Neaktivne	3	2,9	2,9	2,9
Malo aktivne	6	5,9	5,9	8,8
Srednje aktivne	27	26,5	26,5	35,3

Tablica br. 2: *Viđenje žena o vlastitom angažmanu u religijskoj zajednici kojoj pripadaju*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Neaktivna	8	7,8	7,8	7,8
Malo aktivna	12	11,8	11,8	19,6
Srednje aktivna	19	18,6	18,6	38,2
Aktivna	30	29,4	29,4	67,6
Izrazito aktivna	33	32,4	32,4	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	
Aktivne	20	19,6	19,6	54,9
Izrazito aktivne	46	45,1	45,1	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Prema tablici br. 1, 76,5% ispitanica uključeno je u različite crkvene službe, dok se njih 61,8% (vidi tablicu br. 2) izjašnjava izrazito i dosta aktivno. Tablica br. 3 prikazuje da ukupno 64,7% ispitanica smatra da su žene aktivne i izrazito aktivne u crkvenim službama. Time se

potvrđuje značajna uloga žena u crkvenim aktivnostima, premda su najčešće angažirane u tradicionalno „ženskim“ službama.

Rezultati analize odgovora naznačuju u koje su službe u okviru svojih religijskih zajednica ispitanice uključene:

- slavljenje²⁷ (pjevanje, glazba, vođenje slavljenja) – najzastupljenija kategorija, više od 35% ispitanica su dio timova za slavljenje, pjevanje u zboru ili participiranje u vodećim ulogama slavljenja,
- rad s djecom (nedjeljna škola, crkva za djecu, jaslje) – oko 20% ispitanica su uključene u obrazovne i odgojne aktivnosti za djecu,
- ženska služba – dio odgovora obuhvaća angažiranost vjernica u grupnom radu sa ženama, sastanke žena, savjetodavne aktivnosti za žene i bračne parove,
- molitvene grupe i biblijska proučavanja – oko 15% ispitanica djeluju u molitvenim timovima i organiziraju proučavanja biblije.
- humanitarne i socijalne službe (pomoć za siromašne, hrana, udomiteljstvo) – 10% ispitanica obavlja aktivnosti poput brige za starije osobe, beskućnike, pripremanje obroka, savjetovanje i evangelizacijsku službu,
- upravljanje crkvom (odbori, organizacija, administracija) – 8-10% ispitanica imaju liderske i organizacijske uloge, uključujući organiziranje događaja, financijsko upravljanje, prijevodi i administrativna podrška,
- misionarska služba (evangelizacija, svjedočenje, rad u drugim gradovima) – 5-7% ispitanica je uključeno u izvan-crkvene aktivnosti, uključujući misionarski rad i evangelizaciju u drugim gradovima.

²⁷ Slavljenje se odnosi na davanje hvale Bogu za ono što je učinio s nama ili za nas, a izražava se kroz pjevanje duhovnih pjesama, himni, hvalospjeva Bogu i o Bogu.

Tablica br. 4: *Želja za većim uključivanjem u aktivnosti crkvene zajednice.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Da	50	49,0	49,0	49,0
Ne	52	51,0	51,0	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Prema Tablici br. 4, 51% ispitanica ne želi se dodatno uključiti u aktivnosti svoje religijske zajednice. Dominantni razlozi su:

- već su dovoljno uključene (nekoliko ispitanica je navelo da su već dio nekih aktivnosti poput zbora, dječje crkve, đakonata i sl.),
- nedostatak vremena (radi posla, kućanskih obaveza, obiteljskih ili osobnih ograničenja),
- nesigurnosti i nemanje planova,
- osobno nezadovoljstvo radi strukturalnog uređenja zajednice (nedostatak transparentnosti ili prostora da žene budu saslušane.).

Ispitanice koje bi se voljele u dodatno uključiti u aktivnosti svoje zajednice (49%) navode da ih u tome sprječava sljedeće:

- nedostatak vremena (ovo je najčešći odgovor i žene spominju obveze povezane s poslom, fakultetom, obitelji i privatnim životom, neke rade u smjenama ili na puno radno vrijeme što ih iscrpljuje),
- obiteljske ili kućne obaveze (briga za malu djecu ili obitelj je čest faktor, neke spominju da ih suprug ili obiteljski problemi sprječavaju da budu aktivnije),
- profesionalni angažman (puno ispitanica radi puno radno vrijeme, što im oduzima vrijeme za crkvene aktivnosti, neke navode da njihova profesija iziskuje potpunu posvećenost),

- osobna motivacija i psihološki faktori (neke se ispitanice preispituju dali treba da se uključe i koliko bi uopće pridonijele, postoje slučajevi u kojima se osjećaju demotivirano, iscrpljeno ili su se stavile na „pauzu” radi privatnih razloga),
- zdravstveni problemi (nekoliko ispitanica spominje zdravstvene probleme kao prepreku),
- odnosi sa zajednicom (neke navode neriješene međuljudske odnose, netransparentnost, ili marginalizacija u zajednici koja ih odbija od aktivnijeg angažmana),
- financijski faktori (nekoliko je ispitanica navelo osobna i crkvena financijska ograničenja).

Načini na koje bi se ispitanice mogle dodatno motivirati za veći angažman uključuju:

- sudjelovanje u malim grupama (biblijske i diskusijske grupe),
- organizacija događaja (konferencije, predavanja, seminari),
- evangelizacija (širenje vjere putem određenih projekata, inicijativa),
- osobno angažiranje (individualni rad, pomoć u crkvenim aktivnostima),
- tečajevi i učenje (mentorstvo, duhovno sazrijevanje putem učenja),
- molitva i duhovna priprema (molitva za Božje vodstvo prije nego što se uključe nešto),
- tehničke i administrativne uloge (uključivanje žena u tehničku službu Crkve, organiziranje i podrška).

Preopterećenost žena balansiranjem profesionalnih obaveza i neplaćenog kućanskog te reproduktivnog rada predstavlja značajnu prepreku. Stoga crkvena zajednica, a posebno crkveno vodstvo, treba obratiti pozornost na prepreke poput financijskih ograničenja, obiteljskih problema i međuljudskih odnosa te djelovati na njihovo otklanjanje kako bi se povećao angažman žena.

3.4. Percepcija žena o poticaju i podršci crkve u njihovom angažmanu

Tablica br. 1 *Podrška crkvenog vodstva u angažmanu žena.*

Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
<hr/>			

Uopće ne	8	7,8	7,8	7,8
Malo	3	2,9	2,9	10,8
Srednje	9	8,8	8,8	19,6
Puno	12	11,8	11,8	31,4
U potpunosti da	70	68,6	68,6	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Većina ispitanica smatra da ima potpunu ili značajnu podršku crkvenog vodstva u svom angažmanu. One navode da:

- crkveno vodstvo ih ohrabruje i pomaže im u njihovim službama,
- imaju slobodu da sprovedu svoje inicijative i da sudjeluju u različitim aktivnostima,
- dobivaju financijsku, logističku i emocionalnu podršku,
- pastori i lideri komuniciraju s njima, i aktivno ih uključuju u službe crkve,
- osjećaju se kao dio tima, i njihove ideje su vrednovane.

Međutim, 11,7% ispitanica smatra da imaju samo srednju, malu ili nikakvu podršku. Razlozi navode:

- nedostatak poticaja i ohrabivanja (neke ispitanice smatraju da očekuju više inicijative od njih samih, nego od strane vodstva),
- ograničen pristup žena u vodstvu (nekoliko ispitanica smatra da se njihov angažman ne shvaća ozbiljno i da je njihova uloga podcijenjena),
- nedostatak prostora i inovativnosti (neke ispitanice osjećaju da moraju služiti prema strogo definiranim pravilima i da nema slobode za nove ideje),

- slab kontakt s crkvenim vodstvom (nekoliko žena izrazilo je nezadovoljstvo prema pastorima, zato što su nedostupni, odnosno komunikacija je dosta siromašna i ograničena),
- percepcija favoriziranja (neke ispitanice smatraju da podrška nije jednaka za sve, već ovisi o osobnim odnosima s pastorom).
- Iako većina ispitanica smatra da ima podršku crkvenog vodstva u svom angažmanu, dio ispitanica ne vidi crkveno vodstvo podržavajućim u slobodnom izboru i ozbiljnom vrednovanju njihova angažmana.

Tablica br. 2 *Poticaj zajednica na angažman žena.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće ne	7	6,9	6,9	6,9
Malo	7	6,9	6,9	13,7
Srednje	14	13,7	13,7	27,5
Puno	22	21,6	21,6	49,0
U potpunosti da	52	51,0	51,0	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Većina ispitanica (51%) smatra da ih njihova zajednica u potpunosti potiče na angažman, a 21,6% da ih puno potiče na angažman, što ukazuje da se osjećaju podržano od strane crkvene zajednice u svojem angažmanu kroz različite službe i aktivnosti. Ključni pozitivni aspekti uključivanja su:

- aktivni javni pozivni Crkve za pridruživanje službama,
- omogućuje prilike kroz koje se žene mogu osobno izraziti, prihvaća inicijative i dijeli zadaće, prakticira timski rad,

- podrška se pruža putem otvorenih poziva, motivacijskih govora, sastanaka, financijske i logističke pomoći,
- puno žena osjeća se vrednovano i priznato jer crkveno vodstvo primjećuje njihove darove i dodjeljuje im odgovornosti,
- postoje redovni seminari, obuke, biblijske grupe koje ih dodatno motiviraju.

Ipak, 35,3% ispitanica iskazuje djelomično zadovoljstvo, dok 13,8% smatra da ih zajednica malo ili uopće ne potiče. Izazovi koje navode su:

- nedostatak aktivnog poziva (ispitanice smatraju da zajednica ne radi dovoljno da ih motivira za veće uključivanje),
- prevaga fizičkih zadataka nad duhovnim (žene su nezadovoljne jer je naglasak više na čišćenju i održavanju prostora crkve nego na duhovnim službama),
- ograničena podrška za žene (ispitanice navode da nemaju podršku za angažman i osjećaju da njihov trud nije cijenjen),
- krute strukture bez prostora za kreativnost (žene navode da su primorane složiti se sa strogo definiranim smjernicama pastora, što ih može obeshrabriti ili smanjiti interes).

Na otvoreno pitanje „*Kako vas prema vašem mišljenju crkveno vodstvo može podržati u vašem angažmanu?*” žene su davale raznolike odgovore, prepoznajući važnost:

- podrške crkvenog vodstva i zajednice: „*Da me ohrabre*”, „*Crkveno vodstvo treba bolje poznavati vjernike i njihove darove i prema tome ih usmjeravati da služe*”, „*Pomoću mentorske podrške i molitve*”,
- molitve: „*Samo da se mole*”, „*S molitvom i ohrabrivanjem*”, „*Trenutačno, preko molitve*”,
- financijske podrške: „*Financijska podrška za svakoga koji se angažira*”, „*Da me plate*”, „*Da ostavljaju slobodan prostor i stoje na raspolaganju s vremenom i resursima*”,

- prepoznavanja uloge žena u crkvenim službama: „*Veća zainteresiranost za uloge žena u svim službama*”, „*Prije svega da oni rastu duhovno i da budu ljudi koji prvotno traže Božje vodstvo, pa onda da prepoznaju žene koje služe*”,
- transparentnosti i otvorenosti: „*Preko transparentnosti u službama, više informacija i slobode u djelovanju*”, „*Nisu otvoreni za nove ideje za doseganje ljudi*”.

U cjelini, analiza odgovora pokazuje da se žene većinom osjećaju podržanima i poticanima, no dio žena smatra kako ne dobiva potrebnu podršku i poticaj. Neke od žena kojima nedostaje podrška i poticaj nezadovoljne su nedostatkom slobode u izboru svog angažmana i vrednovanjem doprinosa žena.

3.5. Percepcija ograničenja uloge žena u crkvama po osnovi (njihova) spola i/ili rodni uloga

Tablica br. 1: *Uključenost žena u procese donošenja odluka u Crkvi.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće ne	9	8,8	8,8	8,8
Malo	12	11,8	11,8	20,6
Srednje	15	14,7	14,7	35,3
Uključene su	25	24,5	24,5	59,8
U potpunosti da	41	40,2	40,2	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Kada je riječ o percepciji uključenosti žena u procese donošenja odluka u Crkvi, 40,2% žena smatra da su žene u potpunosti uključene, 24,5% da su uključene, 14,7 % vidi uključenost žena na

srednjoj razini, 11,8% smatra da su žene malo uključene, a 8,8% da uopće nisu uključene. Ovi odgovori ukazuju na znatno manju uključenost u procese donošenja odluka nego u pripadnost crkvi i druge crkve aktivnosti. To sugerira da dio žena uključenost u donošenje odluka ne vidi kao nužnost za osjećaj pripadnosti i angažmana u crkvenoj zajednici.

Tablica br. 2: *Ograničenost u službi po osnovi spola*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Ne, nikada	69	67,6	67,6	67,6
Rijetko	14	13,7	13,7	81,4
Ponekad	11	10,8	10,8	92,2
Često	4	3,9	3,9	96,1
Da, uvijek	4	3,9	3,9	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Više od polovice ispitanica, 67,6% tvrdi da se nikada nije osjećalo ograničenim u službi crkve zbog svog spola. Nadalje, 24,5% ispitanica rijetko ili ponekad osjeća ograničenost zbog svog spola, dok 7,8% žena tvrdi da uvijek ili često osjeća ograničenost. S obzirom na druge podatke, može se zaključiti da dio žena ne prepoznaje utjecaj roda na nedostatak uključenosti u procese donošenja odluka i na najčešće dostupne izbore angažmana i službi za žene.

Tablica br. 3: *Nemogućnost prakticiranja darova u zajednicama koji se ne prepisuju ženama.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće ne	81	79,4	79,4	79,4
Malo	5	4,9	4,9	84,3
Srednje	7	6,9	6,9	91,2
Puno	3	2,9	2,9	94,1
U potpunosti da	6	5,9	5,9	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Većina ispitanica (79,4%) smatra da u svojoj vjerskoj zajednici ne susreću prepreke u korištenju svojih darova²⁸ zbog toga što su žene. Nadalje, 4,9% ispitanica smatra da može izraziti svoje darove, no s određenim ograničenjima; 6,9% smatra da umjereno koristi svoje darove zbog pripisivanja prakticiranja određenih darova određenom spolu; 2,9% smatra da ne može baš koristiti svoje darove, a 5,9% da ih u potpunosti ne može koristiti zbog pripisivanja prakticiranja određenih darova određenom spolu.

Kvalitativna analiza:

- Ispitanice koje se uopće ne susreću s preprekama u korištenju svojih darova, često naglašavaju jednakost između žene i muškarca u crkvenom životu. Neke su žene odgovorile da su svi darovi podržani bez obzira na spol.

²⁸ Ovaj termin odnosi se na darove Duha, sposobnosti i vještine koje Bog po Duhu Svetome daje svim kršćanima, koji ih osposobljavaju da služe Bogu i crkvi. Novi zavjet navodi devet darova Duha, i to: dar mudrosti, riječ znanja, dar vjere, dar ozdravljanja, moć čudesa, dar proricanja, dar razlikovanja duhova, dar govorenja u jezicima, dar tumačenja jezika.

- Odgovori žena koje smatraju da mogu izraziti svoje darove, no s određenim restrikcijama, ukazuju da žene imaju slobodu, ali i da postoje određene tradicije koje ograničavaju njihovu ulogu na vodećim pozicijama.
- Ispitanice koje umjereno koriste svoje darove naglašavaju da iako nema formalnih ograničavanja, u praksi žene nemaju iste mogućnosti kao i muškarci. Neke navode da im nije dozvoljeno propovijedati.
- Žene koje uopće ne mogu, ili vrlo malo koriste svoje darove konkretno ističu da su propovijedanje i uloge upravljanja u crkvi rezervirane za muškarce. Neke ispitanice kažu da njihovi darovi nisu prepoznati ili podržani.

Veliki broj ispitanica ne osjeća se ograničeno u korištenju svojih darova, no ipak postoje područja koja ih ograničavaju. Iako se većina žena osjeća vrlo zadovoljno u pogledu svoje uključenosti u crkvene službe, postoje i one koje ne dobivaju jednake prilike kao muškarci. Ponekad praksa i teorija nisu usklađene jer, iako se u nekim zajednicama ženama dozvoljavaju upraviteljske uloge i propovijedanje, u stvarnosti one uopće nisu ili su izrazito malo uključene u takve aktivnosti, ili ih obavljaju bez formalne ordinacije. Žene većinom ne vide ograničenja bazirana na rodu, iako su službe u kojima su najčešće angažirane tradicionalno „ženske službe”, usprkos tome što prepoznaju da je ženama sužen prostor sudjelovanja u donošenju odluka. Primjerice, istraživanja o ulozi žena u crkvama potvrđuju postojanje crkvenih službi koje su tradicionalno namijenjene ženama. Ove službe često su im dostupne isključivo zbog njihovog spola, a takva praksa proizlazi iz kulturološko-tradicijskih uvjerenja koja odražavaju patrijarhalne stavove.²⁹ Navedeni primjer pokazuje da crkveni ustroj ne igra presudnu ulogu u određivanju službi dostupnih ženama. Umjesto toga, mogućnosti žena u crkvenim službama često ovise o slobodnoj procjeni crkvenog vodstva pojedinih mjesnih crkava.³⁰

²⁹ Primjerice, u Dragin 2002, str. 16, svećenik iz Kršćanske protestantske crkve u Novom Sadu koji je na pitanje o tome da li je u njihovoj crkvi dozvoljeno da žene budu svećenice odgovorio da mogu, ali da ih nema jer „mi smatramo da to ne treba tako da bude”, a potom je na pitanje tko smo to „mi” izbjegao odgovor.

³⁰ Anić, 2011, str. 69.

3.6. Religijski stavovi vezani uz rodnu ravnopravnost i uloge žena u crkvi

Tablica br. 1: *Žene i muškarci stvoreni su prema Božjoj slici.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Niti se slažem, niti se ne slažem	2	2,0	2,0	2,0
U potpunosti se slažem	100	98,0	98,0	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Jedno od ključnih pitanja u anketi povezano je s teološkim gledištem o stvaranju žene i muškarca na sliku Božju. Rezultati pokazuju da se 98% ispitanica u potpunosti slaže s tvrdnjom da su muškarci i žene stvoreni prema Božjoj slici, što ukazuje na snažnu teološku osnovu i vjerovanje u jednakost muškarca i žene kao Božjih stvorenja u protestantskim zajednicama. Ovo je značajan pokazatelj da su žene svjesne svoje vrijednosti u religioznom kontekstu. Samo 2% ispitanica izjavilo je da se „niti slaže, niti se ne slaže”, što pokazuje da postoji mali broj žena koje možda ne vjeruju u ovu tvrdnju ili smatraju da postoji nijansirani aspekt u načinu na koji se ova doktrina primjenjuje u praksi.

Tablica br. 2: *Duhovni darovi jednako pripadaju i ženama i muškarcima.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Niti se slažem niti se ne slažem	5	4,9	4,9	4,9
Slažem se	3	2,9	2,9	7,8

U potpunosti se slažem	94	92,2	92,2	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Ukupno 92% ispitanica u potpunosti se slaže, a 2,9% slaže se s tvrdnjom da duhovni darovi jednako pripadaju ženama i muškarcima, što pokazuje visoki stupanj vjerovanja da žene posjeduju isti duhovni kapacitet kao i muškarci.

Nadalje, 4,9% ispitanica je odgovorilo „niti se slažem, niti se ne slažem”, što ukazuje na malu dozu nesigurnosti ili različito tumačenje određenih darova ili crkvenih pozicija koje tradicionalno pripadaju muškarcima. Podaci pokazuju da velika većina protestantskih vjernica vjeruje u ravnopravnu distribuciju duhovnih darova među ženama i muškarcima. Ipak, kada se ovi rezultati analiziraju zajedno s odgovorima iz drugih dijelova ankete, može se primijetiti da se duhovni darovi ne primjenjuju jednako između žena i muškaraca, posebice u upraviteljskim i propovjedničkim ulogama te procesima donošenja odluka, gdje za žene još uvijek postoje ograničenja.

Tablica br. 3: *Muškarac i žena stvoreni su jednakima, no s različitim ulogama.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	1	1,0	1,0	1,0
Niti se slažem, niti se ne slažem	6	5,9	5,9	6,9
Slažem se	12	11,8	11,8	18,6
U potpunosti se slažem	83	81,4	81,4	100,0

Total	102	100,0	100,0
-------	-----	-------	-------

Ukupno 81,4% ispitanica u potpunosti se slaže, a 11,8% vjernica slaže se s tvrdnjom da su muškarac i žena jednako stvoreni, no s različitim ulogama. Ovo pokazuje da velika većina vjeruje u komplementarnost spolova gdje žene i muškarci imaju jednaku vrijednost, ali različite funkcije u obitelji i crkvi. Nadalje, 5,9% je odgovorilo s „niti se slažem, niti se ne slažem”, što može ukazivati na određenu nesigurnost ili nedostatak čvrstog stava, dok se 1% (jedna ispitanica) u potpunosti slaže, što može značiti da ne vjeruje u jednakost ili smatra da uloge ne bi trebale biti predodređene spolom, već sposobnostima pojedinca.

Ovi podaci ukazuju da velika većina protestantskih vjernica u Sjevernoj Makedoniji prihvaća komplementaran model rodni odnosa, koji je rasprostranjen u mnogim protestantskim zajednicama i često povezan s tradicionalnim stavovima o muškarčevom autoritetu.

Tablica br. 4: *Žena je pozvana podrediti se muškarčevom autoritetu.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	11	10,8	10,8	10,8
Ne slažem se	5	4,9	4,9	15,7
Niti se slažem niti se ne slažem	20	19,6	19,6	35,3
Slažem se	13	12,7	12,7	48,0
U potpunosti se slažem	53	52,0	52,0	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Ukupno 52% ispitanica u potpunosti se slaže, a 12,7% slaže se s tvrdnjom da je žena pozvana podrediti se muškarčevom autoritetu, što pokazuje da 64,7% žena prihvaća tradicionalnu ideju podređenosti žena i komplementaran model rodnih odnosa, gdje se muškarac smatra duhovnim i obiteljskim autoritetom.

Nadalje 19,6% žena odgovorilo je s „niti se slažem, niti se ne slažem”, što pokazuje na određenu nesigurnost ili neutralnost, možda zbog kolebanja između tradicionalnih stavova i rodne ravnopravnosti. Ukupno 15,7% žena (4,9% se ne slaže, a 10,8% se uopće ne slaže) odbija ideju podčinjavanja žena autoritetu muškaraca. Rezultati pokazuju da u protestantskim crkvama u Sjevernoj Makedoniji dominiraju tradicionalni stavovi o rodnim ulogama.

Tablica br. 5: *Žena je pozvana biti muškarčeva životna partnerica i majka, više nego išta drugo.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	14	13,7	13,7	13,7
Ne slažem se	7	6,9	6,9	20,6
Niti se slažem, niti se ne slažem	23	22,5	22,5	43,1
Slažem se	22	21,6	21,6	64,7
U potpunosti se slažem	36	35,3	35,3	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

S tvrdnjom da je žena više nego išta drugo pozvana biti muškarčeva životna partnerica i majka u potpunosti se slaže 35,3%, a slaže se 21,6%, što znači da ukupno 56,9% žena podržava tradicionalni stav prema kojem je žena prije svega pozvana biti supruga i majka. Nadalje, 22,5%

odgovorilo je s „niti se slažem, niti se ne slažem”, što pokazuje nesigurnost ili balans između tradicionalnog i suvremenog pristupa ulogama žena. Ukupno 20,6% žena (6,9% se ne slaže, a 13,7% u potpunosti se ne slaže), odbija ideju da su uloge partnerice i majke primarne uloge žena. Ovi rezultati potvrđuju dominaciju tradicionalnih stavova i tumačenja uloge žena u protestantskim zajednicama u Sjevernoj Makedoniji.

Tablica br. 6: *Najvažnija uloga za žene je majčinstvo.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	17	16,7	16,7	16,7
Ne slažem se	13	12,7	12,7	29,4
Niti se slažem, niti se ne slažem	26	25,5	25,5	54,9
Slažem se	16	15,7	15,7	70,6
U potpunosti se slažem	30	29,4	29,4	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Rezultati pokazuju da ukupno 45,1% (29,4%+15,7%) žena vjeruje da je majčinstvo najvažnija uloga žena, što pokazuje da gotovo polovica ispitanica gleda na tradicionalnu ulogu majčinstva kao ključni aspekt identiteta žena. Značajan dio žena (25,5%) niti se slaže, niti se ne slaže, dok ukupno 29,4% odbacuje majčinstvo kao najvažniju ulogu. Ovo sugerira da, iako tradicionalni pogled na majčinstvo još uvijek dominira, postoji značajan postotak ispitanica koje smatraju da žene mogu imati i druge podjednako važne uloge.

Tablica br. 7: *Prvotnost u stvaranju, Adamu (muškarcu) daje veću vrijednost, nego li Evi (ženi).*

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valid	Uopće se ne slažem	73	71,6	71,6	71,6
	Ne slažem se	7	6,9	6,9	78,4
	Niti se slažem, niti se ne slažem	13	12,7	12,7	91,2
	Slažem se	2	2,0	2,0	93,1
	U potpunosti se slažem	7	6,9	6,9	100,0
	Ukupno	102	100,0	100,0	

Ukupno 78,5% odbacuje tvrdnju da muškarci, zbog svoje „prvotnosti” u stvaranju, imaju veću vrijednost od žena. Neutralan stav zauzima 12,7%, dok se 8,9 % (2,0% + 6,9%) slaže s tom tvrdnjom. Ovi rezultati jasno pokazuju da većina ispitanica ne prihvaća hijerarhijski odnos vrijednosti temeljen na redosljedu stvaranja. Moguće je da su razlozi ovih stavova proizašli iz opće protestantske teologije koja zastupa jednakost žene i muškarca u stvaranju, ali sigurno postoji i društveni utjecaj kroz koji sve više raste svijest o rodnoj ravnopravnosti pa tako i vjernice imaju tendenciju da primjenjuju takve perspektive.

Tablica br. 8: *Uloga vođe religijske zajednice namijenjena je isključivo muškarcima.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	40	39,2	39,2	39,2

Ne slažem se	9	8,8	8,8	48,0
Niti se slažem, niti se ne slažem	25	24,5	24,5	72,5
Slažem se	12	11,8	11,8	84,3
U potpunosti se slažem	16	15,7	15,7	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Rezultati pokazuju da 48% ispitanica ne podržava tvrdnju da je vođenje crkve isključivo rezervirano za muškarce. Dok 11,8% izražava slaganje, 24,5% zauzima neutralan stav, a 15,7% ispitanica smatra da je vodstvo isključivo namijenjeno muškarcima. Ovi podaci ukazuju na općenito podržavanje jednakosti u upraviteljskim ulogama, no i prisutnost tradicionalnih stavova u određenim zajednicama.

Postoji više razloga zašto postoje različiti stavovi po ovom pitanju. Neke protestantske zajednice podržavaju rukopoložanje žena za pastore, dok ih drugi na temelju biblijskih tumačenja ograničavaju u ovoj ulozi. Isto tako ako su žene u nekim zajednicama prisutnije (ili ne) na vodećim pozicijama, veća je vjerojatnost da će njihove članice imati pozitivan stav prema ženskom vodstvu. No iako protestantske crkve u Sjevernoj Makedoniji imaju relativno otvoren pristup prema ulozi žena, ipak tradicionalni stavovi društva mogu utjecati na percepciju crkvenog vodstva.

Tablica br. 9: *Muškarci posjeduju karakteristike vođa, dok žene ne.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	81	79,4	79,4	79,4
Ne slažem se	4	3,9	3,9	83,3

Niti se slažem, niti se ne slažem	7	6,9	6,9	90,2
Slažem se	5	4,9	4,9	95,1
U potpunosti se slažem	5	4,9	4,9	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Većina ispitanica (83,3%) ne slaže se s tvrdnjom da muškarci, za razliku od žena, posjeduju liderske sposobnosti. Manji broj ispitanica (6,9%) zauzima neutralan stav, dok 4,9% smatra da muškarci imaju liderske sposobnosti. Time se potvrđuje da mnoge protestantske žene prepoznaju i vjeruju u svoje liderske kapacitete.

Tradicionalna teološka učenja u nekim protestantskim crkvama nalažu da muškarci trebaju voditi, a žene podržavati, što može biti jedan od razloga zašto neke ispitanice dijele taj stav, dok naprotiv s druge strane u nekim modernim protestantskim zajednicama žene sve više preuzimaju vodeće uloge i to svakako može utjecati na stavove. Značajnu ulogu u oblikovanju stavova o ženama na liderskim pozicijama zasigurno ima širi društveni kontekst.

Tablica br. 10: *Žene su pomagači u religijskim zajednicama.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Uopće se ne slažem	24	23,5	23,5	23,5
Ne slažem se	8	7,8	7,8	31,4

Niti se slažem, niti s ene slažem	21	20,6	20,6	52,0
Slažem	11	10,8	10,8	62,7
U potpunosti se slažem	38	37,3	37,3	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Rezultati pokazuju da 37,3% ispitanica u potpunosti smatra da žene imaju ulogu pomagačica, dok 10,8% izražava slaganje. Ukupno, 48,1% ispitanica podržava tu tvrdnju, 20,6% zauzima neutralan stav, a 31,3% se ne slaže s idejom da su žene isključivo pomagačice u crkvenim zajednicama. Ovi podaci pokazuju podjelu stavova unutar protestantskih zajednica, gdje se, unatoč naporima za dekonstruiranje stereotipa, još uvijek zadržava tradicionalna percepcija ženskih uloga. Ovo pitanje predstavlja jasnu podjelu stavova među protestantskim vjernicima u Sjevernoj Makedoniji. Postoji značajni koraci prema dekonstrukciji stereotipnih rodni uloga i uspostavljanju rodne ravnopravnosti, no u nekim zajednicama još uvijek prevladava tradicionalna percepcija žena kao pomagačice, one koja poslužuje.

Tablica br. 11: *Žene mogu posjedovati duhovni dar propovijedanja i podučavanja, vođenja religijske zajednice.*

	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valid Uopće se ne slažem	5	4,9	4,9	4,9
Ne slažem se	3	2,9	2,9	7,8
Niti se slažem, niti se ne slažem	9	8,8	8,8	16,7

Slažem se	16	15,7	15,7	32,4
U potpunosti se slažem	69	67,6	67,6	100,0
Ukupno	102	100,0	100,0	

Iz tablice br. 11 vidljivo je da 67,6% ispitanica u potpunosti podržava ideju da žene mogu posjedovati duhovni dar propovijedanja, podučavanja i vođenja religijske zajednice, dok 15,7% izražava slaganje. Neutralan stav zauzima 8,8%, a 7,8% ispitanica smatra da žene ne bi trebale imati te uloge.

Teološka učenja nekih protestantskih denominacija dozvoljavaju ženama da budu pastori, propovjednice i vođe zajednica, što objašnjava zašto veliki dio ispitanica podržava žensko duhovno vodstvo. Iz prethodnih dijelova ankete može se vidjeti da u nekim zajednicama žene vode biblijske grupe, sudjeluju u podučavanju i organiziraju duhovne aktivnosti, što učvršćuje njihovu percepciju uloge.

Tablica No. 12: *Žene bi trebalo više ohrabrivati/poticati na teološko obrazovanje.*

		Frekvencij a	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valid	Uopće se ne slažem	5	4,9	4,9	4,9
	Ne slažem se	2	2,0	2,0	6,9
	Niti se slažem, niti se ne slažem	9	8,8	8,8	15,7
	Slažem se	14	13,7	13,7	29,4
	U potpunosti se slažem	72	70,6	70,6	100,0
	Ukupno	102	100,0	100,0	

Analiza odgovora pokazuje da 70,6% ispitanica u potpunosti smatra da bi žene trebale biti više poticane na teološko obrazovanje, dok dodatnih 13,7% izražava slaganje s tom tvrdnjom. Neutralan stav zauzima 8,8%, a 6,9% ispitanica ne vidi potrebu za dodatnim poticanjem žena na teološko obrazovanje. Ovi rezultati ukazuju na snažnu podršku i prepoznatu potrebu za teološkim obrazovanjem kao ključnim faktorom u aktivnijem sudjelovanju žena u crkvenim aktivnostima – primjerice, ulogama pastoralnih savjetnika, vođa biblijskih grupa ili učiteljica.

4. Zaključak

Ovo istraživanje provedeno među protestantskim vjernicama u Skoplju pruža uvid u stavove o ulozi žena u crkvi i društvu. Rezultati pokazuju da, iako tradicionalni pogledi na majčinstvo kao primarnu ulogu žene i dalje imaju značajnu podršku (45,1%), postoji značajan dio ispitanica koje prihvaćaju suvremene uloge žena, uključujući propovijedanje (66,6%), pastoralne dužnosti (57,8%) i vodstvo u crkvi (73,6%). Ovi nalazi ukazuju na pomak prema većoj rodnoj ravnopravnosti unutar protestantskih zajednica, ali i na prisutnost otpora koji može proizaći iz tradicionalnih tumačenja vjerskih tekstova ili kulturnih normi. Istraživanje također naglašava potrebu za daljnjim radom na uklanjanju prepreka koje sprječavaju žene da u potpunosti sudjeluju u crkvenim službama i vodstvu. Denominacije razlike i stavovi crkvenog vodstva igraju ključnu ulogu u oblikovanju ovih percepcija i trebali bi biti predmet budućih istraživanja.

Na temelju rezultata ankete mogu se izdvojiti nekolike sugestije za unaprjeđenje položaja i uloga žena u crkvenim zajednicama, njihov angažman te podršku crkvenog vodstva. Prva među njima je pružanje podrške ženama koje žele biti dio duhovnog vodstva. Ženama je potrebno omogućiti sudjelovanje u procesima donošenja odluka i vođenju službi. To znači da se žene treba poticati da vode biblijska proučavanja, seminare i obuke za sve članove zajednice, te ih uključiti u crkvene odbore i upraviteljske timove. Potrebna je i otvorenija te jasnija diskusija o mogućnosti propovijedanja žena, sukladno teološkim principima pojedinih zajednica. Takve mjere mogle bi promijeniti percepciju marginalizacije i nevidljivosti te povećati njihovu ulogu u oblikovanju duhovnog života cijele zajednice.

Nadalje, potrebno je prepoznavanje darova žena i njihovo ohrabrivanje da ih koriste u djelovanju crkve. Organiziranje individualnih susreta ili anketa u kojima žene mogu iznijeti svoje darove, interese i pozive za službu doprinjelo bi ovome cilju. Primjena mentorskog pristupa, gdje iskusniji članovi ohrabruju žene da iskoriste svoj potencijal, izuzetno je važna. Javno priznanje truda i pohvala također mogu poslužiti kao motivacija za veće uključivanje u crkvene službe, čime bi se žene osjećale cijenjenima unutar zajednice.

Žene s obiteljskim i poslovnim obvezama trebaju fleksibilnost u crkve u njihovom angažmanu koja bi podrazumjevala stvaranje mogućnosti za službe usklađene s životnim stilom i obavezama žena. Predlaže se privremeno uključivanje žena s djecom u fleksibilne, kratkotrajne projekte umjesto službi koje zahtijevaju aktivniju posvećenost. Također, potrebno je ohrabrivati žene s djecom da sudjeluju u službama u kojima mogu biti angažirane zajedno sa svojom djecom.

Bolja komunikacija i transparentnost u radu crkvenog vodstva doprinjela bi stvaranju uvjeta u kojima se žene osjećaju saslušano i uključeno u donošenje odluka. To uključuje redovito održavanje sastanaka na kojima bi vjernice mogle iznijeti svoje prijedloge i ideje, bolju transparentnost u procesima donošenja odluka za sve članove, te formiranje ženskih savjetodavnih timova čija bi uloga bila komuniciranje s crkvenim vodstvom o prijedlozima i problemima. Time bi se moglo smanjiti osjećanje isključenosti iz ključnih procesa odlučivanja.

Kako bi žene koje žele služiti u crkvi dobile veću podršku, uputno bi bilo organiziranje seminara, radionica i obuka za razvoj liderskih vještina, poput javnog govora i duhovnog vodstva. Osiguravanje financijske i logističke podrške ženama koje žele započeti nove inicijative također je ključno.

Stvaranje crkvene kulture uzajamnosti i podrške među vjernicima u kojoj se žene i muškarci međusobno podržavaju u službi doprinjela bi aktivnijem i svrsishodnijem angažmanu žena u crkvama. To podrazumijeva, prije svega, ohrabrivanje muškaraca da podrže žene u njihovom crkvenom angažmanu, bez obzira na tradicionalne rodne uloge. Organiziranje zajedničkih inicijativa u kojima bi žene i muškarci radili zajedno na istom nivou, te prepoznavanje darova i

iskazivanje zahvalnosti za trud svih članova zajednice, moglo bi smanjiti tradicionalne prepreke i povećati osjećaj zajedništva.

Ovaj rad predstavlja početni korak u proučavanju uloge žena u protestantskim zajednicama u Skoplju. Istraživanje je pokazalo da žene imaju značajnu podršku za preuzimanje voditeljskih uloga, ali da postoje i prepreke koje treba prevladati. Buduća istraživanja trebala bi se usredotočiti na dublju analizu denominacijskih razlika i utjecaja crkvenog vodstva na stavove o rodnoj ravnopravnosti.

SUMMARY

Perception of the Position and Roles of Women in Skopje Protestant Communities in Northern Macedonia

Since the very beginnings of Christianity, there have been debates about the position and roles of women in the Church. This is a question that various, sometimes opposing, theological interpretations attempt to answer, visible in denominational differences, but also in the societal context in which a particular community operates. Historically, men have predominantly spoken about the roles and positions of women. Therefore, I am interested in how women in Macedonia, specifically in Skopje, perceive their roles and positions within the Church and what their attitudes are towards the roles and positions of women in the Church. The first part of the paper briefly presents the problem of gender stereotypes as the root of women's discrimination in the Protestant and Macedonian context. In the second part, I present research on the perception of women's roles and positions in Protestant churches in North Macedonia. The analysis of the results indicates a high level of dedication and engagement of women in church communities, but their involvement is still limited to traditionally female roles. Women are underrepresented in organizational, managerial, and liturgical areas, as well as in decision-making processes within the churches. Further research should more carefully examine the reasons for this, particularly the role of church leadership in the position and roles of women in Protestant communities.

Key words: women, Protestantism, protestant denominations, North Macedonia, gender equality, gender stereotypes.

Literatura i izvori

- Anić, J. R., & Šiljak-Spahić, Z. (2023). Rodni stereotipi: Znanstveno i religijski opravdane razlike kao izlika za diskriminaciju. U S. Vasiljević (Ur.), Rodna ravnopravnost, pravo i politike. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Anić, Jadranka Rebeka (2011). "Ljudska prava žena u kršćanstvu", u: Radačić Ivana i Jelka Vince Paula (ur.) Ljudska prava žena: Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o ukidanju svih oblika diskriminacija žena: zbornik radova. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova.
- Behr-Siegel, Elizabeth (1987). The Ministry of Women in the Church. (Služba žena u crkvama). Redondo Beach, California: Oakwood Publications.
- Capetownski Iskaz o predanju (2010). URL: <https://lausanne.org/hr/statement/capetownski-iskaz-o-predanju> (Pristupljeno: 25.2.2025.)
- Dragin, Ankica (2002). Women in the Churches of Novi Sad. (Žene u novosadskim crkvama). (Neobjavljeni diplomski rad na dvogodišnjem kursu Rodnih studija Europskog ženskog Koledža /EWC-a/ iz Züricha, Švicarska i Ženskih studija i istraživanja „Mileva Marić Ajnštajn” iz Novog Sada, Srbija)
- Grozdanov, Z. i Odak, S. (2023.) Balkanska kontekstualna teologija. Rijeka: Ex Libris.
- Jonovski, Jovan (2017). Istorija na evangelsko-protestantskite crkvi vo Makedonija. Skopje: Izgrev.
- LEK (2024.) Darovi Duha. Leksikon evanđeoskog kršćanstva, mrežno izdanje. URL: <https://leksikon.hr/clanak/darovi-duha/> (Pristupljeno 12.3.2025.)
- LEK (2024.) Slavljenje. Leksikon evanđeoskog kršćanstva, mrežno izdanje. URL: <https://leksikon.hr/clanak/slavljenje/> (Pristupljeno 12.3.2025.)
- Moltmann-Wendel, E. (1998). Postati svoj čovjek. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Rodne stereotipizacije. Europski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE). URL: <https://eige.europa.eu> (Pristupljeno: 24.2.2025.)

Sladojević, Ana (2023). Rodna ravnopravnost u katoličanstvu i protestantizmu. Završni rad.
Zadar: Sveučilište u Zadru.

Vkupno rezidentno naselenie vo Republika Severna Makedonija spored izjasnuvanjeto za religiskata pripadnost, po pol, po opštini, Popis 2021. (Ukupno stanovništvo Republike Sjeverne Makedonije prema religijskoj pripadnosti, po spolu i po općinama) URL:

https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Popisi_Popis2021_NaselenieVkupno_NaseleniePopis2021_EtnoKulturniKarakteristiki/T1012P21.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

(Pristupljeno 11.3.2025.)

Weisner, Merry E. (1993). Women and Gender in Early Modern Europe. (Žene i rod u ranoj suvremenoj Europi). Cambridge: Cambridge University Press.

Objavljivanje ove publikacije podržala je Ekumenska inicijativa žena iz Omiša, Hrvatska. Sadržaj publikacije odražava isključivo stavove njihovih autorica i ne predstavlja nužno i službene stavove EIŽ-a.